

3. ความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม: ชนบท-เมือง-พ่อท่านคล้าย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน ส่วนใหญ่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบท ซึ่งได้บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชาวชุมชนที่พึ่งพาธรรมชาติและการเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก ขณะที่บริเวณศูนย์กลางการค้าขายหรือตลาดได้พัฒนามาเป็นชุมชนที่หนาแน่นขึ้น กลายเป็นเมืองชนบท แต่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทนี้ก็ไม่ได้แยกขาดออกจากกัน ต่างก็ทำหน้าที่เกื้อหนุนกัน โดยประชาชนทำการผลิตในพื้นที่ชนบทแต่ก็มาค้าขาย ทั้งในการขายสินค้าเกษตรกรรม และการซื้อสินค้าและบริการในพื้นที่เมืองในความคิดของชาวชุมชนระหว่างเขตเทศบาลกับนอกเขตเทศบาล ก็คือ “ตลาด” กับ “บ้าน” เท่านั้น ขณะเดียวกันภายใต้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งสองลักษณะได้ปรากฏภูมิทัศน์วัฒนธรรม “พ่อท่านคล้าย” กระจายไปทั่วพื้นที่ โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพ่อท่านคล้าย เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจของทั้งคนเมืองและคนชนบท ราวกับว่า “พื้นที่” ของพ่อท่านคล้ายได้ประสานเชื่อมโยง “พื้นที่” ต่าง ๆ ให้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างสมดุล

ภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการจากอดีตผ่านกาลเวลามานาน โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท สามารถช่วยให้เข้าใจลักษณะความเป็นอยู่ของชาวชุมชนในช่วงแรก ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกเริ่ม จะอยู่ใกล้บริเวณที่มีสายน้ำสำคัญ ๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำตาปี คลองระเนะ คลองดินแดง คลองกระทุง คลองกระเปียด คลองเสลา คลองคุดด้วน คลองจันดี คลองมิน เป็นต้น เนื่องจากสายน้ำเหล่านี้เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้ ทั้งยังให้ความสะดวกในการก่อสร้างบ้านเรือน การสัญจร และการคมนาคมสื่อสาร ขณะเดียวกันภูเขาและป่าไม้ก็เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ทั้งยังเป็นเครื่องป้องกันภัยอีกด้วย ดังนั้นเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนกลางและเขตที่ลาดเชิงเขาและเนินเขาตอนเหนือและตอนกลาง อันเป็นบริเวณที่พื้นที่ไม่สูงชันนักและอยู่ไม่ไกลจากภูเขา จึงเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นกว่า บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำทางตะวันตกที่อยู่ไกลออกไป หรือบริเวณภูเขาสูงอันยากแก่การก่อสร้างบ้านเรือนถาวร

ทิศทางการขยายตัวของชุมชนในอดีต ในเขตพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนสามารถพิจารณาได้จาก ลำดับการเกิดขึ้นของวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ เนื่องด้วยวัฒนธรรมของชาวพุทธโดยปกตินั้นจะต้องมีวัดประจำอยู่ตามชุมชนหมู่บ้าน ลำดับและที่ตั้งของการก่อเกิดวัดต่าง ๆ จึงสามารถบ่งบอกถึงทิศทางการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลการเกิดขึ้นของวัดต่าง ๆ จาก ประวัติวัดในประเทศไทย โดยกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม บางข้อมูลอาจไม่ตรงกับคำบอกเล่า

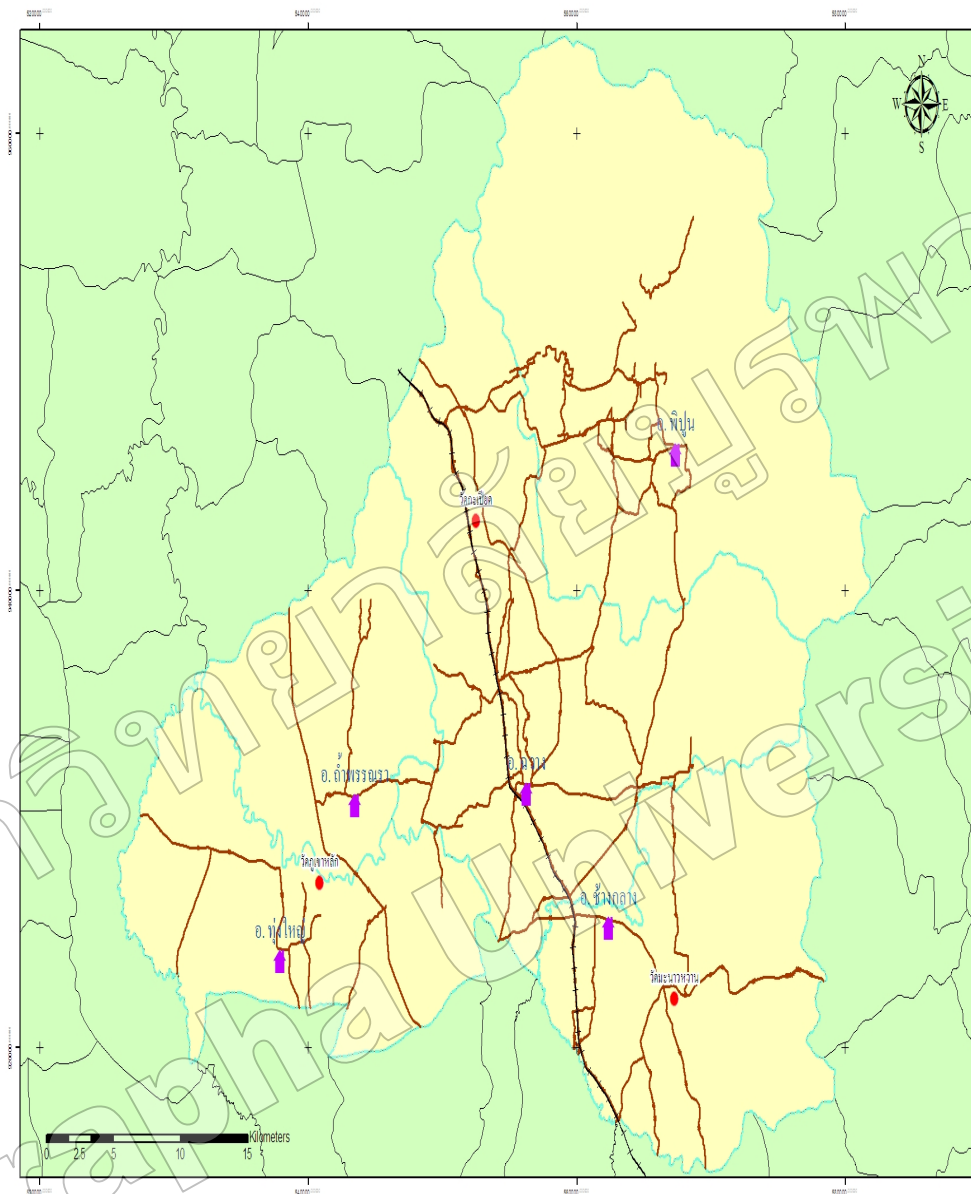
ภายในชุมชน การวิเคราะห์ทิศทางการขยายตัวของชุมชนผู้วิจัยจึงไม่ได้พิจารณาทุกวัดที่มีอยู่ในปัจจุบันเนื่องจากบางวัดข้อมูลการก่อตั้งไม่ชัดเจน แต่ข้อมูลส่วนใหญ่ของวัดมีความแตกต่างกันไม่มากนัก ค่อนข้างมีความสอดคล้องกัน ตามช่วงเวลาที่วัดเหล่านั้นถูกสร้างขึ้น ความแตกต่างของปี พ.ศ. จากแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ จึงไม่ถือว่าเป็นัยสำคัญต่อการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้

ผู้วิจัยได้แบ่ง ลำดับของการเกิดวัดต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนออกเป็น 5 ช่วง คือ ช่วงก่อนสมัยรัตนโกสินทร์, ช่วงรัชกาลที่ 1-4, ช่วงรัชกาลที่ 5-6, ช่วงรัชกาลที่ 7 จนถึง พ.ศ. 2512 และ ช่วง พ.ศ. 2513-2544 ซึ่งแต่ละช่วงมีรายละเอียดที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังนี้

3.1 ช่วงก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

วัดเก่าแก่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มีหลักฐานชัดเจนในปัจจุบัน มีอยู่ประมาณ 3 แห่ง ล้วนเกิดขึ้นใกล้ริมน้ำสำคัญทั้งสิ้น ได้แก่ วัดภูเขาหลัก ใกล้แม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 1320 ร่วมสมัยกับอาณาจักรศรีวิชัย วัดกะเปียด ใกล้คลองกระเปียดเชื่อมกับแม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 2109 ร่วมสมัยกับอยุธยา วัดมะนาวหวาน ใกล้คลองจันดีเชื่อมกับคลองมิน ไหลมารวมกับแม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 2227 ร่วมสมัยกับอยุธยาเช่นเดียวกัน

การเกิดขึ้นของวัดกลุ่มแรก ๆ นี้ แสดงให้เห็นว่ามีชุมชนที่เป็นหมู่บ้านชาวพุทธเกิดขึ้นในบริเวณนี้ เป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่สมัยศรีวิชัยเป็นอย่างน้อย เพราะการก่อตั้งวัดขึ้นมาได้ ชุมชนต้องเป็นปึกแผ่นในระดับหนึ่ง การตั้งถิ่นฐานในระยะแรก จากที่ตั้งของวัดทั้ง 3 แห่ง จะเห็นได้ว่า อยู่กระจายกันออกไปไม่ได้กระจุกอยู่ในบริเวณเดียวกัน แสดงให้เห็นว่า ได้มีประชาชนเข้ามาจับจองทั่วเขตนอกเขามานานแล้ว โดยจะเลือกตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ก่อน ซึ่งมีลักษณะคือ อยู่ใกล้แม่น้ำหรือลำน้ำสำคัญทั้งสิ้น ทั้งยังเป็นที่ย่ำน้ำ ซึ่งเหมาะกับการบุกเบิกทำนาอีกด้วย แม้แต่บริเวณกะเปียดซึ่งเป็นหุบเขาก็ก็น่าพอกพูนที่จะทำนาได้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมยังชีพในสมัยนั้น โดยวัดที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาและธนบุรีจะตั้งอยู่บนเนินไม่สูงนัก ยกเว้นวัดภูเขาหลักที่ตั้งอยู่บนที่สูง เป็นไปได้ว่า คติความเชื่อและระบบเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับการตั้งวัดในสมัยศรีวิชัยอาจแตกต่างจากสมัยอยุธยา

ภาพที่ 2-139 ตำแหน่งวัดในช่วงก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

3.2 สมัยรัชกาลที่ 1-4

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจากรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 ได้เกิดวัดเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 8 วัด คือ วัดหลักช้าง ไกล่คลองมินเชื่อมกับแม่น้ำตาปี และวัดนาเขลียง ไกล่แม่น้ำตาปี สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2325 วัดวังม่วง ไกล่แม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 2330 วัดหาดสูง ไกล่แม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 2350 วัดศิลา ไกล่แม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 2370 วัดควนมะปริง ไกล่แม่น้ำตาปี ประมาณ พ.ศ. 2372 วัดไม้เรียง ไกล่คลองเมยวนเชื่อมแม่น้ำตาปี สร้างประมาณ พ.ศ.

2373 และวัดมะเฟืองใต้ ไกล่คลองน้ำรอบเชื่อมกับแม่น้ำดาปี สร้างประมาณ พ.ศ. 2408

จะเห็นได้ว่าจากสมัยอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 4 ทิศทางการก่อตัวของชุมชนที่เป็นปึกแผ่น ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำตอนกลาง โดยมีวัดกะเปียด และวัดนาเขลียงที่ตั้งอยู่เหนือขึ้นมาในเขตที่ราบเชิงเขาตอนกลาง ซึ่งมีความแตกต่างทางภูมิศาสตร์กับที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนกลางไม่มากนัก เมื่อมองโดยใช้เขตอำเภอในปัจจุบันเป็นกรอบ จะเห็นว่ามีวัดที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยนั้นในเขตอำเภอลาวถึง 7 วัด คือ วัดกระเปียด วัดนาเขลียง วัดวังม่วง วัดหาดสูง วัดศิลา วัดควนมะปริง และวัดไม้เรียง ในอำเภอช้างกลาง 2 วัด คือวัดมะนาวหวาน และวัดหลักช้าง ในอำเภอทุ่งใหญ่ 2 วัด คือวัดมะเฟืองใต้ (ตำบลทุ่งใหญ่) และวัดภูเขาหลัก (ตำบลทุ่งสัง) ซึ่งทั้ง 2 วัด ในอำเภอทุ่งใหญ่นี้ อยู่ใกล้กับเขตอำเภอลาวในปัจจุบันเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าความหนาแน่นของชุมชนในยุคนั้นจะอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำดาปีบริเวณอำเภอลาวและขยายทิศทางชุมชนออกมาในตำบลทุ่งใหญ่ที่อยู่ติดกัน โดยมีชุมชนที่หนาแน่นอีกจุดหนึ่งคือบริเวณบ้านจันดี อำเภอช้างกลาง การที่ชุมชนตั้งอยู่หนาแน่นในบริเวณนี้เกิดจากปัจจัยหลักสองประการคือตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำดาปีหรือคลองสาขา และมีภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มมากที่สุดในพื้นที่ทั้งหมดในชุมชนท้องถิ่น ลุ่มน้ำดาปีตอนบน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำดาปีในอำเภอลาวจึงเริ่มกลายเป็นศูนย์กลางของชาวนอกเขาตั้งแต่สมัยนั้นนั่นเอง

ส่วนในเขตที่ราบเชิงเขาตอนเหนือและเขตภูเขาติดกับเขาหลวง ซึ่งส่วนใหญ่คือบริเวณอำเภอพิปูนในปัจจุบัน ยังไม่ปรากฏการตั้งวัดที่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในช่วงก่อนรัชกาลที่ 4 เลย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า บริเวณดังกล่าวไม่มีชุมชนหรือไม่มีวัด โดยมีหลักฐานจากการบอกเล่าถึงความเก่าแก่ของ วัดโบราณาราม หรือที่ชาวชุมชนเรียกว่า วัดเก่า ว่ามีเก่าแก่เลยไปถึงช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่เพิ่งมาปรากฏหลักฐาน “อย่างเป็นทางการ” ในปี พ.ศ. 2433 ในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างไรก็ตาม มีความเป็นไปได้ว่าก่อนหน้านี้ อาจเป็นวัดร้างที่ได้รับการบูรณะหรือยังเป็นวัดเล็ก ๆ ที่ได้รับการพัฒนาในช่วงหลังก็เป็นได้ ซึ่งกรณีนี้สามารถนำไปพิจารณาในพื้นที่อื่น ๆ ได้เช่นเดียวกัน

การเกิดขึ้นของวัดในช่วงก่อนรัชกาลที่ 5 นี้ หากไม่นับสมัยศรีวิชัยและสมัยอยุธยา แล้วจากสมัยธนบุรีถึงรัชกาลที่ 4 ประมาณเกือบ 90 ปี (พ.ศ. 2320-พ.ศ. 2408) มีวัดเกิดขึ้นประมาณ 8 วัดเท่านั้น โดยวัดหลักช้าง และ วัดนาเขียง จะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน แต่พื้นที่อยู่ห่างกันพอสมควร เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นไล่ ๆ กันของวัดศิลา วัดควนมะปริง และวัดไม้เรียง ที่ตั้งอยู่ห่างกัน วัดที่เหลือเป็นการเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ ประมาณ 25-30 ปี เพิ่มขึ้น 1 วัด แสดงให้เห็นถึง ทิศทางการขยายตัวของชุมชนที่เป็นไปอย่างช้า ๆ เมื่อเทียบกับสมัยปัจจุบัน สาเหตุเนื่องจากในสมัยนั้น ยังมีจำนวนประชากรไม่มากนักและพื้นที่ทำการเกษตรเดิมก็ยังเพียงพอต่อการรองรับการขยายตัวของชุมชน

3.3 สมัยรัชกาลที่ 5-6

ช่วง พ.ศ. 2415 ถึง พ.ศ. 2468 สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ประมาณ 53 ปี มีวัดเพิ่มขึ้นถึงประมาณ 19 วัด โดยวัดที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ วัดสวนขัน วัดควนसान วัดโบราณาราม วัดยางค้อม วัดสุวรรณคีรี วัดทุ่งนาใหม่ วัดทองธานี วัดยงทอง วัดควนกอ รวม 9 แห่ง ส่วนวัดที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้แก่ วัดควนสงฆ์ วัดเกาะเทวดา วัดมะเฟือง วัดถ้ำทอง พรรณรา วัดมะปรางงาม วัดโพธาราม วัดมุขธาราม วัดสามัคคีนิกุล วัดขนาน วัดเพ็ญญาติ เป็นจำนวน 10 แห่ง

การเกิดขึ้นของวัดหรือชุมชนในช่วงนี้ ได้แสดงทิศทางการขยายตัวเข้าไปในเขตหุบเขาชั้นในของบริเวณอำเภอพิปูนในปัจจุบันถึง 6 วัด คือ วัดโบราณาราม วัดยางค้อม วัดสุวรรณคีรี วัดทุ่งนาใหม่ วัดทองธานี และวัดโพธาราม โดยวัดเหล่านี้ล้วนตั้งใกล้แม่น้ำตาปี คลองระแนง และคลองดินแดง แสดงให้เห็นว่าชุมชนในบริเวณพิปูนสมัยนั้นน่าจะมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและได้มีความเป็นปึกแผ่น มั่นคงมากกว่าในสมัยก่อนหน้านั้นมาก หรืออาจจะมีประชาชนจำนวนมาก ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้และประชากรเหล่านี้ได้แพร่กระจายไปทั่วเขตหุบเขาพิปูนแห่งนี้

ส่วนวัดอื่น ๆ คือ วัดเกาะเทวดา วัดสามัคคีนิกุลและวัดมะเฟืองเป็นทิศทางการขยายชุมชนออกไปจากตัวเมืองฉวางออกไปที่ว่างทางทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกตามลำดับ วัดมะปรางงาม เป็นทิศทางการขยายชุมชนจากอำเภอพิปูนและอำเภอฉวางมาทางตำบลละอาย อำเภอฉวาง เป็นจุดที่เชื่อมระหว่างเมืองฉวาง พิปูน และข้างกลาง จึงนับได้ว่าเป็นชุมชนที่เกิดจากการเส้นทางการคมนาคม ทั้ง 4 วัดนี้จึงเป็นทิศทางการขยายตัวของชุมชนจากบริเวณแกนแม่น้ำตาปีในอำเภอฉวาง ออกไปแทบทุกทิศทาง และวัดเพ็ญญาติ เป็นทิศทางการขยายตัวออกไปจากวัดกระเปียดมาทางตะวันตก

ส่วนวัดสวนขัน วัดควนसान และวัดควนสงฆ์ เป็นทิศทางการขยายชุมชนออกไปจากวัดมะนาวหวาน และวัดหลักช้าง ในบริเวณอำเภอข้างกลางปัจจุบัน โดยวัดควนสงฆ์ เป็นทิศทาง

ขยายชุมชนจากที่ราบบ้านจันดี มาสู่ทิศใต้ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำคลองจันดี ขณะที่วัดควนसान และวัดสวนขัน ไปทิศทางการขยายตัวไปในทิศเหนือ เพื่อเชื่อมกับชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอพิปูน โดยพาดผ่านบริเวณตะวันออกของอำเภอฉวางด้วย

ส่วนวัดควนกอ วัดถ้ำทองพรรณรา และวัดมุขธาราม เป็นวัดที่เกิดขึ้นวัดแรก ๆ บริเวณอำเภอถ้ำพรรณรา ซึ่งเป็นทิศทางการขยายชุมชนจากชุมชนเดิมบริเวณริมแม่น้ำตาปีในแถบอำเภอทุ่งใหญ่ไปทางเหนือและตะวันออก เช่นเดียวกับวัดยงทอง และวัดขนาน เป็นทิศทางการขยายชุมชนออกไปทางทิศใต้และทิศตะวันตก ในตำบลทุ่งใหญ่ และทุ่งสัง ของอำเภอทุ่งใหญ่ แสดงว่า ช่วงนี้ เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานไปสู่ที่ราบตะวันตก คือ ทางอำเภอ ถ้ำพรรณรา และอำเภอ ทุ่งใหญ่ มากขึ้น

การเกิดขึ้นของวัดช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 นี้ แสดงให้เห็นว่ามีการขยายตัวของ ชุมชนที่เป็นปึกแผ่นหลายชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการขยายออกไปหลายทิศทางจาก 3 จุดแรกก่อน สมัยรัชกาลที่ 5 คือ บริเวณที่ราบฉวาง ที่ราบกระเปียด และที่ราบบ้านจันดี (อำเภอช้างกลาง) โดยในบริเวณอำเภอพิปูนมีการขยายตัวและพัฒนาการของชุมชนอย่างรวดเร็วกว่าส่วนอื่น ๆ

จากยุคบุกเบิกถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นช่วงที่พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำตาปีตอนบนมีภูมิทัศน์ วัฒนธรรมแบบชนบท โคดเด่นกว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบอื่น ๆ เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นแบบเกษตรกรรมยังชีพ และโดยมีสายน้ำต่าง ๆ และป่าไม้ เป็นแหล่งทรัพยากร ที่สำคัญในการดำรงชีวิต ชาวชุมชนเลือกตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำสายต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ราบเพื่อความสะดวกในการคมนาคม การก่อตั้งบ้านเรือน การเป็นแหล่งอาหาร การอุปโภค บริโภค การแลกเปลี่ยน ค้าขาย สินค้าต่าง ๆ

ลักษณะการค้าขายของชาวชุมชน มีรูปแบบง่าย ๆ คือ นำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค อุปโภค ไปแลกเปลี่ยนกับเครือข่าย เช่น ญาติ เกลือ ดอง ที่อยู่นอกชุมชน หรือนำไปขายกับพ่อค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าชาวจีนในตลาดเล็ก ๆ ใกล้ทำนน้ำ หรือ ในเรือที่รับซื้อและขายของที่ชาวชุมชนต้องการ เช่น เกลือ กะปิ ปลาทะเล เป็นต้น นอกจากนั้น ชาวชุมชนอาจนำสัตว์เลี้ยง เช่น หมู ไปขายยังที่ไกล ๆ เช่น บ้านปากไผ่ เขตเมืองกระบี่ เพื่อซื้อเกลือ กะปิ หรือข้าวของอื่น ๆ กลับมา

ส่วนภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ธรรมชาติ และบ้านเรือนสมัยก่อนนั้น เริ่มเกิดขึ้นมาในช่วงปี พ.ศ. 2442 หลังการปฏิรูปการบริหารราชการเป็นแบบเทศาภิบาล ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอจางจาก “จาง-ท่าชี” บริเวณอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปัจจุบันมาตั้งที่ริมแม่น้ำตาปี ตำบลนาแว แล้วหลังจากนั้น ได้ย้ายที่ทำการอีก 2 ครั้ง จึงได้มาตั้งใกล้ตลาด ในเขตเทศบาลตำบลจาง ในปัจจุบันที่ว่าการอำเภอจางจึงเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นหน่วยงานราชการแห่งแรกของพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน และเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมหน่วยงานราชการเพียงแห่งเดียว จนกระทั่ง พ.ศ. 2515 เพราะอำเภออื่น ๆ ล้วนแยกจากอำเภอจางหลัง พ.ศ. 2515 ทั้งสิ้น คือ อำเภอพิปูน พ.ศ. 2515 อำเภอลำพูน พ.ศ. 2533 อำเภอช้างกลาง พ.ศ. 2539 (ยกเว้นอำเภอทุ่งใหญ่) การเข้ามาของอำนาจการปกครองจากส่วนกลาง ก็ได้ทำให้เกิดภูมิทัศน์หน่วยงานราชการเพิ่มขึ้นมา ซึ่งเป็นพื้นฐานของภูมิทัศน์แบบเมืองชนบท เนื่องจากการเป็นกำหนดตำแหน่งศูนย์กลางของชุมชนขึ้น

ช่วง พ.ศ. 2444-พ.ศ. 2475 เป็นช่วงที่พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์ ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในด้านศาสนาทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการพัฒนา เช่น วัด เจดีย์ หรือ วิหาร รวมถึงพระพุทธรูป และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เป็นต้น งานพัฒนาของท่าน มิได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนเท่านั้น แต่ได้แพร่กระจายออกไปในเขตพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย

ปี พ.ศ. 2458 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการเปิดทางเดินรถไฟผ่านชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน และกลุ่มคนจีนที่มาสร้างทางรถไฟส่วนหนึ่ง ได้ตั้งรกรากที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนนี้และได้เริ่มต้นวิถีเศรษฐกิจแบบใหม่ ๆ ขึ้นคือ การทำการค้าขาย ทำสวนยางพารา ทำเหมืองแร่ ฯลฯ ทำให้ตลาดภายในท้องถิ่นเจริญขึ้นอย่างมาก เมื่อผสมผสานกับสถานีรถไฟอันเป็นศูนย์กลางการคมนาคมแห่งใหม่ ทำให้เกิดศูนย์กลางของชุมชนที่ทำหน้าที่ทั้งด้านค้าขายและคมนาคม เกิดขึ้น เช่น ตลาดทานพอ ตลาดจาง ตลาดจันดี และตลาดหลักช้าง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมใหม่ ๆ เริ่มเกิดขึ้นในช่วงนั้น เช่น ภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับรถไฟ เช่น สถานีรถไฟ รางรถไฟ สะพานโค้งข้ามแม่น้ำต่าง ๆ ขณะเดียวกันภูมิทัศน์ตลาดก็มีความชัดเจนขึ้น จนเป็น

ภูมิวัฒนธรรมแบบชนบท ที่มีจุดศูนย์กลางของระบบราชการและมีตลาดเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบเมืองชนบท ในเวลาต่อมา

3.4 สมัยรัชกาลที่ 7 ถึง พ.ศ. 2512

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 ในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา จนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 2484 เป็นช่วงเวลาเพียง 9 ปี ได้มีวัดเกิดขึ้นถึงประมาณ 14 วัด แสดงให้เห็นว่า มีการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และทิศทางการกระจายตัวของชุมชนจากที่ตั้งของวัดที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ไปทั่วพื้นที่ โดยบริเวณอำเภอพิบูล มีวัดเพิ่มขึ้น 4 วัด คือ วัดมิ่งคลาราม วัดศรีมาราม วัดห้วยโก และวัดมัทธมมาวาส ในบริเวณอำเภอลาว มี 7 วัด คือ วัดปากน้ำ วัดโคกเมรุ วัดโคกหาด วัดวังสะพาน วัดเพ็ญมิตร วัดรังษีบูรณาราม และ วัดควนสูง (เป็นวัดเก่าที่บูรณะขึ้นมาใหม่) ส่วนบริเวณข้างกลาง มีวัดเพิ่มขึ้น 1 วัด คือ วัดศิริวรรณ ส่วนบริเวณถ้ำพรรณรา มีวัดเพิ่มขึ้น 1 วัด คือ วัดเสียรดุสิต และบริเวณทุ่งใหญ่ มีวัดเพิ่มขึ้นอีก 1 วัด คือ วัดหน้าเขารูป

น่าสังเกตว่าวัดที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ หลายวัด มีความสัมพันธ์กับถนนมากขึ้น เช่น วัดมัทธมมาวาส วัดโคกเมรุ วัดโคกหาด วัดรังษีบูรณาราม วัดศิริวรรณ วัดเสียรดุสิต และวัดหน้าเขารูป เป็นต้น แสดงว่า ช่วงนี้เริ่มมีถนนหนทางเกิดขึ้นมาก และการคมนาคมสัญจรได้เริ่มเปลี่ยนแปลงจากทางน้ำ มาเป็นทางบก คือ ถนน และ ทางรถไฟ มากขึ้นแล้ว และได้ทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยมีสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ อยู่ริมถนนมากขึ้น มิใช่เพียงแต่ริมลำน้ำ ดังเช่นเมื่อก่อนอีกแล้ว

ส่วนทิศทางการขยายตัวนั้น ในอำเภอลาว ชุมชนต่าง ๆ ขยายไปรอบ ๆ ศูนย์กลาง ซึ่งเป็นบริเวณตำบลลาว กับตำบลไม้เรียง ส่วนในอำเภอพิบูล การขยายตัวยังคงเป็นบริเวณใกล้ ๆ ตัวเมืองที่เป็นที่ราบ ขณะที่วัดหน้าเขารูป วัดเสียรดุสิต และวัดศิริวรรณ เป็นการขยายตัวไปในแนวถนนของอำเภอทุ่งใหญ่ ถ้ำพรรณรา และข้างกลาง ไปสู่ที่ราบว่าง เมื่อมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกพาดผ่านแล้ว

หลัง พ.ศ. 2484 จนถึง พ.ศ. 2512 เป็นเวลาถึง 28 ปี กลับไม่มีวัดเกิดขึ้นแม้แต่วัดเดียว แสดงให้เห็นว่า การขยายตัวของชุมชน เกิดการชะลอตัว หรือชุมชนยังไม่เป็นปึกแผ่นเท่าที่ควร ซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุประกอบกัน คือ ประการแรก ภาวะเศรษฐกิจซบเซาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประการที่สอง ชุมชนตกอยู่ในระบบการปกครองแบบเผด็จการ โดยนายอำเภอที่ครองอำนาจนานที่สุดของอำเภอลาวในช่วง พ.ศ. 2503-2511 อันเป็นเวลาถึง 8 ปีที่ชาวชุมชนอยู่ภายใต้อำนาจรัฐเผด็จการนี้ และประการสุดท้าย ชาวชุมชนได้รับความเสียหายจาก “वादภัยแลหม ตะลุมพุก” พ.ศ. 2505 ที่พัดพาความเสียหายจากดินแดน “ชาวนอก” แห่งลุ่มน้ำปากพนัง ข้ามมาถึง

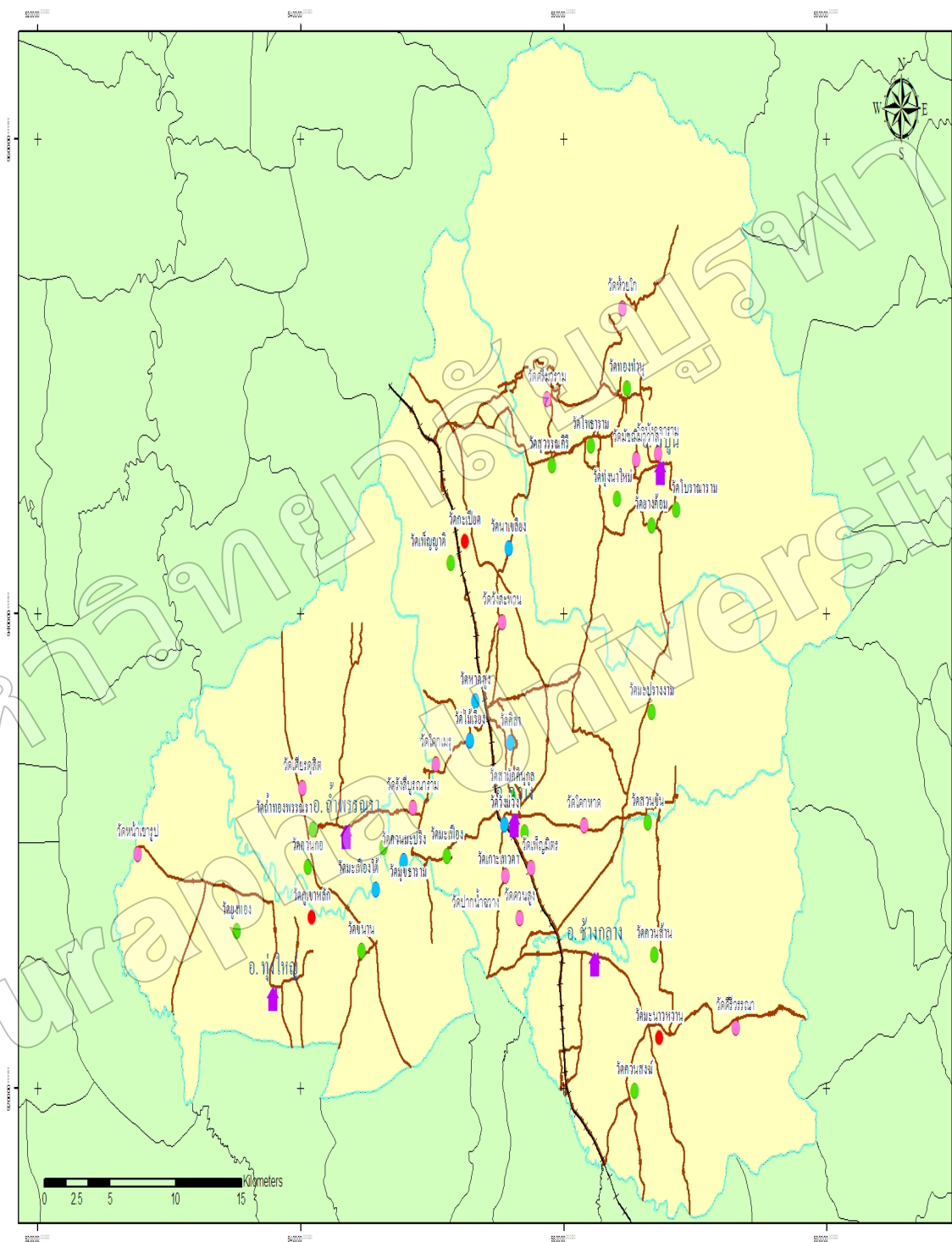
“ชาวนอกเขา” อย่างไม่น่าเป็นไปได้ “ปายาง” ดั้งเดิมของชาวชุมชนหลายท้องที่เสียหายร้ายแรง อันกลายเป็นจุดเริ่มต้นการทำ “ยางกองทุน” ซึ่งกว่าจะได้ผลผลิตต้องใช้เวลาประมาณ 7 ปี คือหลัง พ.ศ. 2512 เป็นอย่างน้อย

อย่างไรก็ตาม ตลอดช่วงเวลา พ.ศ. 2475-2503 นี้ พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์ มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนเป็นอย่างมาก โดยหลังจาก พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา งานของท่านจะเน้นไปที่การพัฒนาชุมชน นั่นคือ การสร้างถนน และสะพานขึ้นมามากมาย และแทบทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน โดยมีกระจายไปถึงอำเภอใกล้เคียง บ้าง เช่น อำเภอนาบอน อำเภอทุ่งสง แต่ไม่มีที่จังหวัดอื่นเลย ซึ่งงานของท่านได้ทำให้เกิดภูมิทัศน์ วัฒนธรรมที่พัฒนามากขึ้นไปอีก นั่นคือ ถนนและสะพานต่าง ๆ ซึ่งหลังจากนั้น งบประมาณจากนโยบายรัฐในการสร้างถนน สะพาน แทบทั้งหมดได้สร้าง “ทับ” หรือต่อเติม จากของเดิมที่พ่อท่านคล้ายเป็นผู้ก่อสร้างไว้ทั้งสิ้น

น้อม อุปรมัย “ชาวเมือง” อดีตสมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดนครศรีธรรมราช 4 สมัย อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2512-พ.ศ. 2514) ได้เขียนข้อความสรรเสริญพ่อท่านคล้ายไว้ดังนี้

“พ่อท่านคล้าย ซึ่งเราก็มองกราบได้แม้เพียงรอยเท้าของท่าน ท่านได้สร้างถนนแบบตาหมากรุกขึ้นในท้องที่อำเภอฉวาง ตั้งแต่ก่อนสมัยพัฒนาการ จนกลายเป็นการยกฐานะของอำเภอฉวาง ให้พ้นจากความเป็น “ชาวนอกเขา” ขึ้นมาได้ จนบัดนี้ เดียวนี้ทางหลวงชนบทในท้องที่อำเภอฉวาง มีมากและสะดวกสบายยิ่งกว่าอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช” (น้อม อุปรมัย, 2525, หน้า 24)

จากข้อความนี้ ทำให้เราเห็นได้ว่า พ่อท่านคล้ายมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของ “แดนนอกเขา” หรือ ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนเป็นอย่างมาก และอิทธิพลเหล่านั้น ยังคงสัมผัสได้ แม้ในช่วงเวลาปัจจุบัน

ภาพที่ 2-142 การขยายตัวของวัดจากอดีตถึงสมัยรัชกาลที่ 7

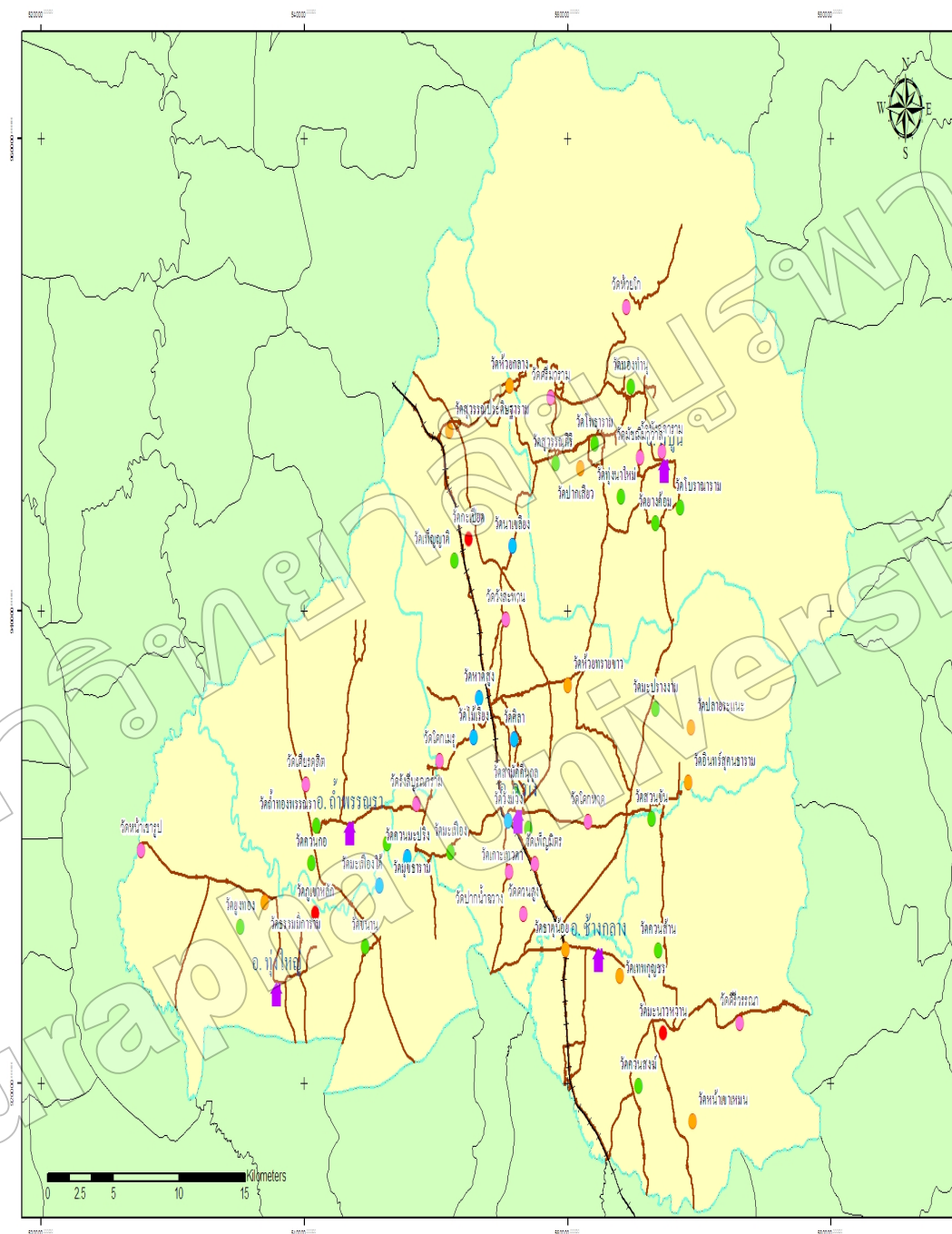
3.5 ช่วง พ.ศ. 2513-พ.ศ. 2544

หลังจาก พ.ศ. 2513 ถึง พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา จึงเกิดวัดขึ้นมาประมาณ 10 วัด

โดยในบริเวณอำเภอพิบูล มี 2 วัด คือ วัดปากเสียว วัดห้วยกลาง บริเวณอำเภอลาว มี 4 วัด ได้แก่ วัดสุวรรณประดิษฐาราม วัดห้วยทรายขาว วัดปลายระแนะ วัดอินทร์สุคนธาราม ส่วนบริเวณอำเภอช้างกลาง มี 3 วัด คือ วัดเทพกฤษณาราม วัดธาตุน้อย วัดหน้าเขาหม่น และบริเวณอำเภอทุ่งใหญ่ ตำบลทุ่งสัง มี 1 วัด คือ วัดธรรมมิการาม การเกิดวัดหลายวัด ในช่วงนี้ แสดงให้เห็นว่า ชุมชนเริ่มมีการฟื้นตัวขึ้นมาอย่างช้าๆ หลังจากมีการชะลอตัว เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ในช่วง 29 ปีที่ผ่านมา

วัดที่เกิดในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับถนนมากกว่าแม่น้ำ โดยตั้งอยู่ริมถนนมิใช่ริมแม่น้ำ มีวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเพียง 3 วัด คือ วัดปากเสียว วัดห้วยกลาง และวัดอินทร์สุคนธาราม และส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่อยู่รอบนอกตัวเมือง อันแสดงถึงทิศทางการขยายตัวของชุมชนจากบริเวณที่หนาแน่นไปสู่บริเวณอื่นตามแนวเส้นทางคมนาคม โดยวัดอินทร์สุคนธาราม และวัดปลายระแนะ เป็นทิศทางการขยายตัวของชุมชนจากที่ราบไปจนถึงเชิงเขาหลวง วัดห้วยทรายขาว ตำบลนาแวก็เช่นกัน เป็นทิศทางการขยายตัวไปจนถึงเชิงเขาที่คั่นระหว่างอำเภอลาวกับอำเภอพิบูล วัดสุวรรณประดิษฐาราม ก็เป็นวัดในบริเวณกะเปียดที่ทิศทางการขยายตัวออกไปตามแนวถนนในบริเวณที่เป็นชนบท วัดธาตุน้อย บริเวณจันดีก็เกิดขึ้นในช่วงนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการเจริญเติบโตของเมืองจันดี ซึ่งขยายออกมาจากเมืองลาว วัดเทพกฤษณารามก็เป็นทิศทางการขยายตัวตามแนวถนนจากอำเภอลาวเข้าไปในอำเภอช้างกลาง เพื่อเชื่อมกับชุมชนเดิมในอำเภอช้างกลาง ส่วนวัดหน้าเขาหม่นเป็นทิศทางการขยายตัวของชุมชนไปจนถึงเขาหม่น เชิงเขาหลวง ส่วนที่อำเภอทุ่งใหญ่ มีวัดเพิ่มขึ้นวัดเดียว คือ วัดธรรมมิการาม ซึ่งก็สร้างตามแนวถนนใหญ่ มีแต่วัดห้วยกลางกับวัดปากเสียว อำเภอพิบูล ที่ยังคงอยู่ออกไปไกล ๆ บริเวณใจกลางเมือง

จึงสรุปได้ว่า ทิศทางการขยายตัวของชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำตาปีตอนบน เริ่มจากบริเวณที่ราบทุ่งใหญ่ ที่ราบช้างกลาง และที่ราบกะเปียด อันเป็นบริเวณที่ราบกว้างใหญ่เหมาะแก่การทำนา และยังมีภูเขาใกล้ ๆ เป็นที่กำบังภัย จากนั้นทิศทางการขยายตัวของชุมชนออกไปยังบริเวณที่ราบตอนกลางของอำเภอลาว ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การขยายตัวนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้บริเวณอำเภอลาวกลายเป็นเมือง และกลายเป็นศูนย์กลางของบริเวณชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน ต่อมาบริเวณอำเภอพิบูลซึ่งเป็นหุบเขาจึงได้มีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน ขณะเดียวกัน ทิศทางชุมชนก็ขยายตัวจากจุดเดิมออกไปกว้างมากขึ้นตามแนวลำน้ำ จวบจนช่วง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ทิศทางการขยายตัวจึงเป็นไปตามแนวถนนมิใช่ลำน้ำอีกต่อไป ซึ่งเป็นการขยายออกไปยังรอบนอกตัวเมือง และชุมชนก็หนาแน่นขึ้นเรื่อย ๆ ตามแนวถนนจวบจนมาถึงปัจจุบันนี้

ภาพที่ 2-143 แผนที่การเกิดขึ้นของวัด ตั้งแต่อดีต จนถึงพ.ศ. 2544

ตลอดช่วง พ.ศ. 2505-พ.ศ. 2531 “ยางกองทุน” ได้ค่อย ๆ กระจายไปทั่วพื้นที่ชุมชน ท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน โดยมีการบุกเบิกพื้นที่เพิ่มเติม และพื้นที่บางส่วนเข้าไปแทนที่นาดั้งเดิม เมื่อผลผลิตยางเพิ่มขึ้น ประกอบกับโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาสังคมและ

เศรษฐกิจ ทำให้ตลาดท้องถิ่นเจริญขึ้นกว่าเดิมมาก ภูมิทัศน์วัฒนธรรม “บ้าน” กับ “ตลาด” จึงมีความใกล้เคียงกับภาพปัจจุบันมาก มีโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ คือ โรงเรียนฉวางรัชดาเกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2514 หลังจากนั้นโรงเรียนอื่น ๆ ก็เกิดขึ้นตามมาในจุดศูนย์กลางของอำเภอและตลาด เช่น โรงเรียนพิบูลสังครักษ์ โรงเรียนช้างกลางประชานุกูล เป็นต้น นอกจากนั้น ยังเกิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชฉวาง ซึ่งเปิดดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2522 การเกิดขึ้นของหน่วยงานของรัฐ ในช่วงนี้มีความสัมพันธ์กับช่วงการต่อสู้ทางความคิดและอาวุธจากอุดมการณ์คอมมิวนิสต์อีกด้วย จึงนำมาสู่การเกิดหน่วยกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนที่ 422 ใน พ.ศ. 2513 ที่บ้านห้วยปรึก ตำบลห้วยปรึก ต่อมาได้ย้ายมาที่บ้านไสหรี อำเภอฉวาง เมื่อ พ.ศ. 2516 ด้วยเหตุนี้โรงเรียนฉวางรัชดาภิเษก กองร้อยตำรวจตระเวนชายแดน และโรงพยาบาลจึงตั้งอยู่ติด ๆ กัน ในช่วงเวลานี้ จึงเป็นยุคที่มีการสถาปนาพื้นที่หน่วยงานราชการในชนบทที่ดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน

ขณะเดียวกัน แม้พ่อท่านคล้ายจะละสังขาร ไปเมื่อปี พ.ศ. 2513 แต่ความเคารพศรัทธาของประชาชนในตัวท่านยังมีอยู่เปี่ยมล้น รูปหล่อพ่อท่านคล้ายได้ค่อย ๆ เกิดขึ้น ทั้งตามสถานที่ที่ท่านเข้าไปเกี่ยวข้องและเกิดขึ้นใหม่ในที่ต่าง ๆ การสร้างรูปหล่อส่วนใหญ่ เกิดจากการริเริ่มจากหลายภาคส่วน ทั้งชาวชุมชนในชนบท ผู้ค้าขายในตลาด และหน่วยงานของรัฐ แต่ไม่ว่าใครจะเริ่มทุนทรัพย์ส่วนใหญ่เกิดจากการร่วมกันของทุกกลุ่มมากน้อยตามกำลัง มีบ้างเหมือนกันที่มีผู้อุปถัมภ์ เนื่องจากความเคารพ ศรัทธา หรือได้ “บนบานพ่อท่าน” ไว้แล้วประสบสมหวัง จึงมาสร้างรูปเคารพ และแน่นอนว่าบางจุด บางที่มี “การเมือง” และ “คนพอได้” (เป็นการเรียกผู้มีบารมีหรือมีอิทธิพลของคนได้ มีความหมายกลาง ๆ ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้น) เข้าไปเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้รูปเคารพในที่ต่าง ๆ จึงมีความแตกต่างกัน ทั้งตัวรูปหล่อและศาลาที่ตั้ง บางที่ดูสะอาดสะอ้าน สวยงาม ใช้งานดูชั้นดี บางที่ก็ดูเรียบง่ายตามสถาปัตยกรรมชาวบ้าน จึงเป็นที่มาของการเพิ่มขึ้นของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพ่อท่านคล้าย ที่มีความหลากหลาย และมีจำนวนมากขึ้นกว่าเดิมเสียอีก

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพ่อท่านคล้าย จะมีความสัมพันธ์กับ “วัด” ซึ่งเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางศาสนาเป็นพิเศษ เนื่องจากพ่อท่านคล้ายเป็นพระภิกษุในศาสนาพุทธ และท่านได้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับวัดต่าง ๆ ทั่วพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน วัดต่าง ๆ จึงมี “รูปพ่อท่านคล้าย” อยู่มาก ทั้งรูปหล่อหรือรูปภาพอยู่แทบทุกวัด เพื่อเป็นการสร้างคุณค่าให้มากขึ้น ที่ได้ร่วมบารมีกับพ่อท่านคล้าย นอกจากนี้ ตามสถานที่สาธารณะหรือสถานที่ราชการอื่น ๆ เช่น ที่ว่าการอำเภอ โรงเรียน โรงพยาบาล ก็มีรูปหล่อหรือ ภาพของพ่อท่านคล้าย อยู่เช่นเดียวกัน รวมถึงสถานที่ส่วนตัว เช่น ตามบ้าน ด้วย ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพ่อท่านคล้ายจึงเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป ในเขตพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน

อย่างไรก็ตาม เมื่อ พ.ศ. 2531 เกิดน้ำท่วมใหญ่ขึ้น ทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในชนบท โดยพื้นที่บริเวณอำเภอพิบูลย์ ซึ่งเป็นต้นน้ำได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบริเวณคลองกระทุงและคลองดินแดง กระจายลงมาตามแกนกลางของสายน้ำเข้ามาถึงอำเภอฉวาง อำเภอถ้ำพรรณรา เข้าไปถึงเขตอำเภอทุ่งใหญ่ ส่วนบริเวณอำเภอช้างกลางปัจจุบันได้รับผลกระทบน้อยที่สุด น้ำท่วมครั้งนี้ทำให้ดินโคลนทับถมบ้าน ที่นา ที่สวน และมีผู้คนเสียชีวิตจำนวนมาก ภูมิวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ พื้นที่ศูนย์กลางกษัตริย์ คือบริเวณอำเภอพิบูลย์ ไม่อาจเป็นพื้นที่เกษตรกรรมต่อไปได้ ผู้คนต้องอพยพไปอยู่ที่อื่นและเป็นที่มาของโครงการอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่คลองกระทุงและคลองดินแดง ส่วนผลกระทบทางอ้อม คือ ที่ดินถูกโคลนทับถม ดินไม่อุดมสมบูรณ์เช่นกาลก่อน แม่น้ำลำคลองตื้นเขิน ไม่เหมาะกับการทำนา ประกอบกับราคายางพาราสูงกว่าเดิมมาก ทำให้ชาวชุมชนเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นพื้นที่สวนยางพาราจำนวนมาก ที่นาจึงเหลืออยู่น้อยมาก จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไม “เรือนข้าว” พื้นที่สำคัญในอดีต จึงร้างโรยราแทบจะกลายเป็น “ภูมิวัฒนธรรมที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์โดยตรง” ในปัจจุบัน

ก่อนที่ชุมชนสามารถฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้ง หลังผ่านไปประมาณ 10 ปี ภาพความสูญเสียทางกายภาพในอดีตส่วนใหญ่ได้ลบเลือนไป ตลาดกลับมาทำหน้าที่เดิมอีกครั้ง แต่เป็นหน้าที่เดิมที่สถานการณ์เปลี่ยนไป โดยหลังปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา ตลาด ซึ่งเดิมมีการดูแลแบบสุขาภิบาลได้ยกระดับเป็นเทศบาลตำบล มีการบริหารจัดการที่สลับซับซ้อนขึ้น มีการเลือกตั้งผู้บริหารเทศบาลและสภาเทศบาล ประกอบกันก่อนหน้านี้ไม่นานนักช่วงปี พ.ศ. 2538-พ.ศ. 2540 ในชนบทได้เกิดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบใหม่ซ้อนทับการปกครองของกระทรวงมหาดไทยเดิม คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำให้ทั้งในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล มีการก่อตัวของโครงสร้างการเมืองท้องถิ่นที่แตกต่างจากเดิมมาก หลัง พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาพัฒนาการด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงเป็นภาพที่ปรากฏดังเช่นในปัจจุบัน

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมา ทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยมีหน่วยงานราชการเพิ่มขึ้นอย่างมาก ขณะเดียวกันอาคารบ้านเรือนก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบสมัยใหม่ที่ก่อสร้างด้วยปูน เช่นเดียวกับบริเวณตลาดที่ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้น ถนนหนทางก็ได้มีการพัฒนาและเพิ่มจำนวนขึ้นมาก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ทำให้บริเวณศูนย์กลางของท้องถิ่น พัฒนาขึ้นมาเป็น “เมืองชนบท” ซึ่งมีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ประกอบด้วยอาคารการค้าที่เป็นตึกแถวหนาแน่น มีหน่วยงานราชการและพื้นที่สาธารณะอยู่หลายแห่ง แต่ไม่ค่อยซ้ำประเภท อาคารเหล่านี้มีลักษณะทันสมัย แต่ไม่ได้หรูหรา และไม่ได้เป็นตึกสูง เหมือนเมืองใหญ่ และเมืองชนบทนี้ก็มีอาณาเขตไม่กว้างใหญ่นัก ส่วนในบริเวณชนบทก็มี

การเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยพื้นที่นา ได้ถูกแทนที่ด้วย สวนยางพารา ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่เกษตร ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชนบท จึงเปลี่ยนแปลงจากนาข้าวที่ราบเรียบและชุ่มชื้น มาเป็นสวนยางพารา ที่เป็นไม้สูงใหญ่และทึบกว่าแทนดังที่เห็นในปัจจุบัน นอกจากนี้ ภูมิวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพ่อท่านคล้าย ก็ได้ปรากฏขึ้นมากมายหลากหลาย ทั้งในพื้นที่วัดและพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ รวมไปถึงพื้นที่ส่วนตัว จนกลายเป็นภูมิวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน

กล่าวโดยรวมแล้ว ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการให้ความสำคัญต่อ “พื้นที่ทางกายภาพ” เพื่อให้เข้าใจบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของสถานที่ต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังช่วยในการเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมในเบื้องต้น ด้วยเหตุนี้ภาพที่ปรากฏทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกลบกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันเป็นผลลัพธ์จากความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และเจตจำนงของปัจเจกบุคคล อาจมีทั้งความกลมกลืน ความขัดแย้ง การต่อสู้ ต่อรองเพื่อให้มีความสมดุลทางสังคมมากที่สุด ดังที่จะกล่าวถึงในบทต่อ ๆ ไป